

**ДЕРЖАВНА ФІСКАЛЬНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ**

ФІНЧУК ВІКТОРІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 343.918

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ
ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ
УКРАЇНИ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Ірпінь – 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Корнякова Тетяна Всеволодівна,

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
завідувач кафедри адміністративного і кримінального права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Мисливий Володимир Андрійович,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

професор кафедри публічного права

кандидат юридичних наук, доцент

Вартилецька Інна Анатоліївна,

Національна академія внутрішніх справ
професор кафедри кримінального права

Захист відбудеться «28» грудня 2017 року о 9⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої
ради К 27.855.03 в Університеті державної фіскальної служби України за адресою:
08201, Київська область, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Університету державної фіскальної
служби України за адресою: 08201, Київська область, м. Ірпінь,
вул. Університетська, 31

Автореферат розісланий «___» листопада 2017 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л.В. Омельчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Паливно-енергетичний комплекс України є базовою галуззю розвитку національної економіки. Розповсюдженість тіньових схем діяльності цієї галузі ускладнює вирішення завдання щодо покращення криміногенної ситуації у ПЕК України. На сьогодні додержання законності на об'єктах ПЕК характеризується постійним зростанням кількості злочинних посягань, які завдають значних збитків нашій економіці. Тому злочинність у сфері ПЕК України тривалий час залишається однією із суттєвих загроз національній безпеці у сфері економіки.

Структурування зареєстрованого масиву злочинів за об'єктами злочинних посягань у аналізованій сфері має такий вигляд: злочини проти власності (ст.ст. 185, 188-1, 191, 192, 194-1 КК України) – 72,6%, у сфері службової діяльності (ст.ст. 364, 366, 369 КК України) – 22,4%, у сфері господарської діяльності (ст.ст. 210, 212 КК України) – 5%¹.

На сьогодні, стан криміногенної ситуації вимагає розробки та впровадження заходів для запобігання злочинним посяганням на об'єктах сфери ПЕК.

Теоретичною та практичною основою для дослідження у галузі кримінології та запобігання злочинам стали праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: І. Г. Богатирьова, О. І. Богатирьової, А. М. Бойка, І. А. Вартилицької, В. В. Голіни, О. М. Джужі, Г. В. Дідківської, О. А. Долгого, О. В. Драган, А. Ф. Зелінського, О. Г. Кальмана, В. В. Коваленка, Ю. А. Комісарчук, Т. В. Корнякової, В. А. Мисливого, Т. О. Мудрак, В. М. Поповича, В. В. Пивоварова, В. В. Сташиса, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, В. П. Тихого, П. Л. Фріса, В. І. Шакуна, Ю. С. Шемшученка та інших.

Окремі кримінально-правові аспекти, пов'язані зі злочинністю в паливно-енергетичній сфері, частково досліджено в дисертаціях О. М. Котовенка «Кримінальна відповідальність за пошкодження об'єктів магістральних нафто-, газо- та нафтопродуктопроводів» (2002 р.), А. М. Новицького «Організаційно-правові засади державного управління у паливно-енергетичному комплексі України» (2005 р.), О. О. Титаренка «Проблеми боротьби з економічними злочинами у вугільній промисловості» (2006 р.), Ю. О. Левченка «Запобігання злочинам, що вчиняються у нафтогазовому комплексі України» (2008р.), В. А. Ставінського «Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у нафтогазовому комплексі» (2012 р.).

У 2013 році вийшла монографія за загальною редакцією доктора юридичних наук Б. М. Головка «Злочинність у паливно-енергетичній сфері комплексному Україні: кримінологічна характеристика та запобігання», яка присвячена дослідженню злочинності у паливно-енергетичній сфері, що включає сукупність злочинних посягань економічної спрямованості.

---

¹ Статистичні дані про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування // База даних «Статистична інформація» / Генеральна прокуратура України. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=112757&libid=100820&c=edit&c=fo#

Водночас, при всій значущості цих та інших наукових напрацювань, на сьогодні багато проблем у сфері ПЕК залишаються невирішеними. Зокрема, відсутні комплексні кримінологічні дослідження щодо питань запобігання злочинним посяганням у паливно-енергетичній сфері України, які б містили дієві запобіжні заходи цим посяганням. Наведені проблеми свідчать про необхідність наукового удосконалення кримінологічної характеристики та побудови моделі запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України. Актуальність цього питання зумовила вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалось відповідно до Плану заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08.08.2012 р. № 767, рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.2015р. «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні», введеним в дію Указом Президента України від 16.06.2015р. № 341/2015. Дослідження узгоджується з Енергетичною стратегією України на період до 2030 року, Комплексною державною програмою з енергозбереження України, схваленою постановою Кабінету Міністрів України від 05.02.1997р. № 148.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара від 4 жовтня 2012 року, протокол № 3, та включена до планів науково-дослідних робіт навчального закладу.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є здійснення кримінологічної характеристики злочинів, що вчиняються у сфері паливно-енергетичного комплексу України та розроблення на цій основі науково обґрунтованих заходів, спрямованих на їх запобігання.

Визначена мета наукового дослідження зумовила необхідність вирішення таких задач:

- розкрити стан наукової розробленості проблеми запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України;
- визначити кримінологічні характеристики, особливості стану злочинності сфери паливно-енергетичного комплексу України як самостійного об'єкта кримінологічного дослідження та розкрити методологічні засади його вивчення;
- провести кримінологічний аналіз нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері паливно-енергетичного комплексу України;
- обґрунтувати кримінологічну характеристику кількісних, якісних та кількісно-якісних показників злочинності у паливно-енергетичного комплексу України;
- надати кримінологічну характеристику особі злочинця, що вчиняють злочини у сфері паливно-енергетичного комплексу України;
- визначити основні криміногенні детермінанти злочинів, вчинених у сфері паливно-енергетичного комплексу України;
- виділити заходи загальносоціального запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України;
- запропонувати заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням злочинів у сфері паливно-енергетичного комплексу України.

Предметом дослідження є кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України.

Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети і задач дослідження, його об'єкта та предмета. Методологічною основою роботи є діалектичний метод пізнання соціальних явищ і процесів. Під час дослідження використані наступні загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: *історико-правовий метод* (надав можливість дослідити генезис наукової думки щодо змісту використаних у дослідженні правових понять – підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); *системно-структурний метод* (дозволив дослідити форми і способи вчинення економічних злочинів на об'єктах ПЕК України, визначити критерії систематизації цих злочинів та систему суб'єктів їх запобігання – підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); *синергетичний метод* (дозволив вивчити суспільство, його інститути у запобіганні злочинності у сфері паливно-енергетичного комплексу як системи, що характеризується відокремленістю, взаємопроникненням, нерегулярністю зв'язків, функціональною нестабільністю, розвиток яких відбувається нелінійно під впливом широкого спектра чинників, часто випадкових, особливо в їх кризових, нестабільних станах – підрозділи 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); *контент-аналіз* офіційних матеріалів, матеріалів друкованих ЗМІ та електронних Інтернет-ресурсів (дозволив визначити громадську думку та сучасні настрої громадянського суспільства щодо ефективності управління енергетичними ресурсами, результативності роботи правоохоронних і судових органів у запобіганні злочинам у сфері ПЕК України – підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); *соціологічні методи* (використані під час проведення анкетування та експертного опитування – підрозділ 2.1); *статистичні методи* (використані в процесі узагальнення, групування, аналізу емпіричного матеріалу та оцінки кількісних і якісних показників стану злочинності в ПЕК України у сучасний період – підрозділи 2.1, 2.2).

Емпіричну базу даного дослідження складають: статистичні дані Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної служби статистики України за період 2010-2016 років; вибіркового аналізу матеріалів кримінальних проваджень (справ) за період 2010-2016 рр. за статтями 185, 188-1, 190, 191, 192, 194-1, 240, 258, 289, 292, 341, 356, 358, 364, 366, 369 Кримінального кодексу України (далі КК України); результати анкетування 253 працівників усіх галузей підприємств паливно-енергетичного комплексу України; результати опитування 257 прокурорів та слідчих; офіційні інформаційні матеріали про протиправні посягання на об'єкти підприємств НАК «Нафтогаз України», офіційні довідки про крадіжки майна ДП «НЕК «Укренерго»; інформаційно-довідкові матеріали Міністерства енергетики та вугільної промисловості України, чим забезпечується обґрунтованість і достовірність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків, пропозицій і рекомендацій.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що вказана дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень проблемних питань кримінологічної характеристики та запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України. Найістотнішими результатами

дослідження, що зумовлюють його новизну та визначають внесок автора в розроблення зазначеної проблематики є такі положення і висновки:

вперше:

- сформульовано авторське визначення поняття «кримінально-правове забезпечення безпеки об'єктів у сфері ПЕК», під яким запропоновано розуміти сукупність правових норм, які регламентують статус учасників кримінально-правових відносин у сфері ПЕК щодо здійснення та застосування уповноваженими суб'єктами норм кримінального законодавства;

- запропоновано доповнити розділ XI «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту» Кримінального кодексу України статтями 292-1 «Виготовлення засобів проникнення та викрадення з нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів» та 292-2 «Незаконне заволодіння паливними ресурсами нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів»;

- з метою покращення спеціально-кримінологічного запобігання злочинності у сфері ПЕК запропоновано розробку та введення в дію Положення про взаємодію правоохоронних, правозастосовних та спеціальних уповноважених державних органів України щодо запобігання злочинності у сфері ПЕК України;

- з метою удосконалення загальносоціального запобігання злочинності у вугільній галузі запропоновано доповнити статтю 10 Гірничого закону України словами такого змісту: «Встановити контроль за розкриттям пластів у межах гірничого відводу, а саме утворити комісію на законодавчому рівні, яка буде один раз на місяць проводити виїзд в межах гірничого відводу підприємства для встановлення відсутності/наявності гірничих виробіток у відповідності з проектом Програми розвитку гірничих робіт та Проектом будівництва, розвідки, місцезнаходження корисних копалин».

удосконалено:

- визначення змісту поняття «злочинність у паливно-енергетичному комплексі», під яким пропонується розуміти умисні корисливі злочини, які посягають на економічні відносини, а також на порядок управління економікою на об'єктах паливно-енергетичної галузі, вчинені службовими та іншими особами-учасниками економічних відносин у цій галузі та спричиняють при цьому шкоду економічним інтересам працівників галузі, самій галузі та державі;

- кількісні, якісні та кількісно-якісні показників злочинності у сфері ПЕК України, узагальнення яких дозволило виокремити типові характеристики злочинних проявів у цій сфері;

- кримінологічну характеристику осіб, які вчинили злочини у галузі електроенергетики, шляхом встановлення, що в більшості це працездатні, але не працюючі, одружені (70%) чоловіки (69,61%) віком від 36 до 50 років (38,70%), громадяни України (95%), які мають середню спеціальну освіту (62%), жителі міст (58%), в структурі морально-психологічних якостей яких переважають корисливість та правовий нігілізм.

дістали подальшого розвитку:

- структура злочинності, що вчиняється у всіх галузях ПЕК України, в частині розподілу вчинених злочинів за такими критеріями: виробничо-галузевий розподіл;

об'єкти злочинних посягань; предмети злочинних посягань; місце і способи вчинення злочинів;

- перелік найбільш поширених криміногенних ситуацій, їх детермінанти, що впливають на вчинення злочинів у сфері ПЕК України, зокрема, детермінанти економічного характеру (тіньова економіка, нераціональна приватизація, відсутність джерел інвестицій), політико-правового (неврегульованість та необгрунтованість багатьох законодавчих рішень, відсутність розвинутих інститутів політичної відповідальності посадових осіб, які вчинили злочини у сфері ПЕК.), соціального (соціальні явища, матеріальна скрута), організаційно-управлінського (недоліки у функціонуванні всього механізму державного контролю за станом дотримання законності у сфері ПЕК) і технологічного характеру (технологічна відсталість держави);

- напрями та заходи підвищення ефективності запобіжної діяльності правоохоронних органів у сфері ПЕК із пропозиціями щодо відповідних комплексних заходів на наступні роки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обгрунтовані за результатами дослідження положення та висновки використовуються та можуть бути використані:

- у науково-дослідній сфері – при подальшому дослідженні діяльності із запобігання злочинам, що вчиняються у сфері паливно-енергетичного комплексу України та розробки рекомендацій щодо їх запобігання (акт впровадження у науково-дослідну роботу Навчально-наукового інституту права Університету державної фіскальної служби України від 20 грудня 2016 року);

- у законотворчій діяльності – для удосконалення чинного законодавства з питань державного контролю за сферою ПЕК, кримінальної відповідальності за злочини, вчинені у паливно-енергетичній сфері та запобіганню і протидії вказаній злочинності в Україні;

- у навчальному процесі – для підготовки підручників та навчальних матеріалів при викладанні курсу «Кримінологія», «Кримінальне право», «Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України», написанні навчально-практичних і методичних посібників, спецкурсів та монографій (акт впровадження в навчальний процес Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара від 05 вересня 2016 року).

- у практичній діяльності – для підвищення ефективності роботи співробітників правоохоронних і судових органів щодо запобігання злочинам у сфері ПЕК України (акт впровадження у практичну діяльність Управління нагляду у кримінальному провадженні прокуратури Київської області від 07 квітня 2017 року).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на кафедрі кримінального і адміністративного права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Результати дослідження були оприлюднені на 5 міжнародних науково-практичних конференціях: «Юридична наука та практика у третьому тисячолітті» (Словацька республіка, Кошице, 27-28 лютого 2015 року), III Міжнародному форумі студентів, аспірантів і молодих учених (м. Дніпропетровськ, 23-24 квітня 2015 року, «Гуманітарний та інноваційний ракурс

професійної майстерності: пошуки молодих учених» (м. Одеса, 24 квітня 2015 року), «Сучасний вимір держави і права» (м. Львів, 22-23 травня 2015 року); «Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності» (м. Харків, 8-9 жовтня 2015 року).

Публікації. Основні наукові результати дисертації викладені в 11 наукових публікаціях, серед яких 5 статей, опублікованих в юридичних фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, 1 – в іноземному фаховому виданні та 5 тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 225 сторінок, із них основного тексту – 165 сторінок, список використаних джерел – 23 сторінки (249 найменувань) та 19 додатків на 37 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено ступінь наукової розробки проблеми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мету і задачі дослідження, його об'єкт, предмет, використані методи, висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їх апробацію та публікації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні та правові засади дослідження проблеми запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукового дослідження проблеми запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України»* здійснено загальний огляд проблеми запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України у наукових доробках з відповідної тематики.

Проаналізовано наукові роботи, присвячені протидії та запобіганню економічній злочинності, визначено співвідношення фінансової злочинності з економічною, господарською, злочинами економічної спрямованості тощо.

За результатами моніторингу наукових пропозицій, висловлених в окремих монографічних роботах, найбільш наближених до тематики даного дисертаційного дослідження, акцентовано увагу на незначний спектр проведених наукових досліджень у сфері паливно-енергетичного комплексу України, що суттєво впливає на організацію виявлення злочинності та її запобігання.

У *підрозділі 1.2 «Злочинність у сфері паливно-енергетичного комплексу України як об'єкт кримінологічного дослідження та методологія її вивчення»* відмічено, що сфера паливно-енергетичного комплексу є структурним елементом національної економічної системи, то й злочини, що тут вчиняються, носять економічну спрямованість та належать до класу злочинності у сфері економіки. Необхідність повного і чіткого відображення досліджуваного явища актуалізувало визначення такого поняття як злочинність у паливно-енергетичному комплексі.

Статистичний масив досліджуваних злочинів у сфері паливно-енергетичного комплексу України, виходячи із різноспрямованості злочинних посягань щодо ланок економічного процесу з виробництва енергоресурсів, неоднакові способи незаконного збагачення та специфіку контингенту злочинців, поділено на: 1) викрадення майна та обладнання підприємств ПЕК; 2) посягання, пов'язані з фінансово - господарською діяльністю у сфері паливно-енергетичного комплексу; 3) посягання, пов'язані із державним управлінням у сфері паливно-енергетичного комплексу.

Звернено увагу, що злочини у сфері ПЕК в основному вчиняються організованими злочинними угрупованнями, кількісний і якісний склад яких безпосередньо залежить від виду злочину. Зазначено, що ключовою особливістю досліджуваної злочинності є спричинення шкоди економічним інтересам держави, а також іншим суб'єктам енергетичних відносин.

У підрозділі 1.3 «Стан правового регулювання виробничої та іншої діяльності у сфері паливно-енергетичного комплексу України» виокремлено та проаналізовано окремі нормативно-правові акти, що регулюють відносини у сфері ПЕК України.

Визначено недоліки законодавства у сфері: 1) оподаткування суб'єктів господарської діяльності - керівники іноземних компаній намагаються виводити в офшорні зони кошти, отримані в нафтогазовій галузі, що унеможливорює сплачувати податки в Україні; 2) інвестиційної діяльності в ПЕК – блокування серйозних стратегічних інвесторів приймати участь у приватизаційних конкурсах в енергетиці; 3) приватизації об'єктів ПЕК – відбувається втрата об'єктів ПЕК через механізм банкрутства (тіньова приватизація); 4) соціального захисту та охорони праці – негативним процесам у сфері охорони праці сприяє недосконалість нормативної бази, відсутність єдиного Реєстру нормативно-правових актів з охорони праці, недостатнє використання превентивного потенціалу кримінальної відповідальності за правопорушення; 5) питання охорони навколишнього природного середовища та енергозбереження – створення взаємоузгодженої дієвої та прозорої системи законодавства з енергозбереження.

Констатовано, що кожна з галузей паливно-енергетичного комплексу регулюється окремим законом та підзаконними актами. В електроенергетиці є Закон України «Про ринок електричної енергії», у вугільній галузі – Кодекс України про надра та Гірничий закон України, в нафтогазовому комплексі – Закон України «Про нафту і газ» тощо.

В окремих розділах Кримінального кодексу України визначені суспільно небезпечні діяння, за які передбачена кримінальна відповідальність у разі вчинення злочинів у сфері ПЕК України, а саме: крадіжка (ст. 185), викрадення води, електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст. 188-1), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191), заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192), умисне пошкодження об'єктів електроенергетики (ст. 194-1), порушення правил охорони або використання надр (ст. 240), пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів (ст. 292), підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів,

печаток, штампів (ст. 358), зловживання владою або службовим становищем (ст. 364), службове підроблення (ст. 366).

Зазначено, що розвиток законодавчого регулювання ПЕК через механізм адаптації енергетичного законодавства України до правової системи Європейського Союзу має забезпечувати виконання вимог європейського енергетичного законодавства відповідно до Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС та Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Законом України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року № 1629-IV.

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика злочинності у сфері паливно-енергетичного комплексу України» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Рівень, структура, динаміка, тенденції та географія злочинності у сфері паливно-енергетичного комплексу України» проведено аналіз статистичної звітності та конкретних кримінальних справ, який дозволив встановити, що рівень злочинів, вчинюваних у нафтогазовому комплексі, електроенергетиці та вугільній галузі протягом 2010-2016 років коливається.

Установлено, що спад злочинності у сфері ПЕК у 2013 році, з якого почалися серйозні політичні зміни свідчить про ситуацію, яка пов'язана зі збільшенням рівня штучної та природної латентності даної групи злочинів, що обумовлено низкою об'єктивних факторів. Це зумовлено відсутністю статистичної інформації про кримінальні посягання з окупованої АР Крим, а також Донецької і Луганської областей, частина територій, які на сьогодні не перебувають під юрисдикцією українських правоохоронців. Саме в Донбаському регіоні щороку правоохоронними органами реєструвалася найбільша кількість злочинів у сфері ПЕК.

Співставлення абсолютного приросту виявлених крадіжок показало, що динаміка врахованої злочинності на підприємствах енергетичних систем за 2010-2016 роки мала тенденцію росту в 2012 році, що спонукає послаблення протидії злочинності на енергосистемах України. Особливе місце в динаміці злочинності посідають зміни у рівні латентної злочинності. Зростання частки латентної злочинності є серйозним симптомом погіршення кримінальної обстановки в регіонах.

Розглядаючи аналогічний період 2010-2016 років у нафтогазовій галузі встановлено, що 2014 рік характеризується найвищими темпами зростання (+ 93,47%), тоді як у 2016 році спостерігається спад (- 32,33%). З наведених показників видно, що динаміка злочинності на підприємствах нафтогазової промисловості з 2010 по 2014 роки зросла (19%). Тимчасові коливання злочинності є результатом політичних, економічних, соціальних, демографічних, правових або реєстраційних «аномалій», які не відображали основної лінії кримінологічних змін.

Зроблено висновок, що найбільше розпочато кримінальних проваджень (порушених кримінальних справ) за 2010-2016 роки у сфері нафтогазової галузі в: Полтавській – 232, Сумській – 140, Харківській – 133 і Чернігівській областях – 90. Полтавська область залишається найбільш криміналізованою, де вчиняються злочини такої категорії. Встановлена найбільша кількість зареєстрованих злочинів у

галузі електроенергетики на: Донбаській ЕС - 438, Дніпропетровській ЕС - 204, Південній – 162 та Північній ЕС - 116.

Зазначено, що більшість об'єктів вугільної промисловості (90%) розташовані у трьох областях – Дніпропетровській, Донецькій та Луганській, що найчастіше складають більшу частину соціальної інфраструктури цих регіонів. Саме у Донецькому і Луганському стратегічних регіонах рівень злочинів у вугільній галузі є високим. Найбільші показники залишаються у Луганській (42%) і Донецькій (40%) областях. Найменша кількість виявлених злочинів у Дніпропетровському (7%), Львівському (3%) та Волинському (1%) регіонах. Слід зазначити, що статистичні дані про злочини на об'єктах вугільної промисловості не вказуються по статтям Кримінального кодексу України, що не дозволяє нам дати їх об'єктивну характеристику.

Розподіл матеріальних збитків від вказаних злочинів на об'єктах вугільної промисловості по регіонах виглядає так: Волинська – 1%, Львівська – 2%, Дніпропетровська – 7%, Луганська – 41%, Донецька – 49%.

У підрозділі 2.2 «Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють злочини у сфері паливно-енергетичного комплексу України» охарактеризовано особу злочинця, яка вчиняє злочини у сфері паливно-енергетичного комплексу України та визначається сукупністю соціально значущих властивостей і ознак, зв'язків та відносин, які характеризують особу, винну в порушенні закону про кримінальну відповідальність, у поєднанні з іншими умовами й обставинами, що впливають на її антигромадську поведінку.

Визначено такі групи кримінологічно значущих ознак, характерних для осіб, засуджених за злочини, вчинені у сфері ПЕК України як: соціально-демографічні, соціально-рольові, морально-психологічні та кримінально-правові.

Соціально-демографічні показники поділено: 1) за статтю: у всіх галузях злочини вчинялися чоловіками, оскільки вони частіше всього обіймають матеріально-відповідальні посади. У нафтогазовій галузі – 73 %, у електроенергетичній – близько 69,61%, у вугільній – 60,6%; 2) за віком: осіб, які вчинили такі злочини було поділено на групи: у нафтогазовій галузі - до 25 років – 1,4%, від 25 до 35 років – 37,7%, від 36 до 50 років – 56,8%, 50 і більше років – 4,1%; у електроенергетичній - до 25 років – 12,73 %, від 25 до 35 років – 31,69 %, від 36 до 50 років – 38,70 %, старше 50 років – 16,88 %; у вугільній - від 40 до 50 років – 45 %, від 50 до 60 років – 25 %, від 20 до 30 років – 20 %, від 30 до 40 років – 10 %.

Зазначено, що за 2010-2016 роки за офіційними даними Генеральної прокуратури України всього за ст. 188-1 КК України було засуджено лише 12 осіб, за ст.194-1 КК України - 73 особи. Повідомлено про підозру у вчиненні злочину за ст.213 КК України – 5903 особам.

Установлено, що за освітнім рівнем серед злочинців, які вчинили злочини у нафтогазовій галузі мають вищу освіту – 57,7%, середню спеціальну – 32,7%, середню загальну – 9,6%; у електроенергетиці – 62% мають середню спеціальну освіту, 29% - вищу й 8% не закінчену середню. Переважають безробітні і ті, що ніде не навчаються – 44 %, 31,5% – інші категорії (пенсіонери, різноробочі), крім того, 24 % таких осіб на момент вчинення злочину були приватними підприємцями, або

працівниками підприємств. На сьогодні, викрадення об'єктів електроенергетики, а саме злочини, передбачені ст.194-1 КК України дуже часто здійснюють неповнолітні. У вугільній галузі - 48,4 % засуджених мали вищу освіту, 42,5 % – середньо-технічну, а 9,1 % – середню освіту.

За місцем проживання: загалом у всіх галузях ПЕК переважають мешканці міст – 58%, сільської місцевості – 42%.

Соціально-рольові характеристики поділено за: 1) видом занять: злочини у нафтогазовій галузі вчиняються переважно керівниками підприємств – 29,1%, керівники підрозділу підприємств – 24,1%, матеріально відповідальними особами – 22,3%, працівниками фінансово-бухгалтерської сфери – 20%, робітниками – 5%; у електроенергетиці – в основному особами, матеріальний стан яких характеризується як середній, хоча переважна більшість злочинців на момент вчинення злочину не мала офіційного джерела прибутку. Слід виділити злочини у сфері електроенергетики, вчинені службовими особами, які наділені певними повноваженнями, відповідальність за які передбачена ст. ст. 364, 365, 366, 367 КК України; у вугільній - керівники підрозділів (36 %), керівники підприємств (24 %), фінансово-бухгалтерські працівники (22 %), матеріально-відповідальні особи (13 %), державні службовці (5 %); 2) стаж роботи: у нафтогазовій галузі - до 3 років – 11,4 %, від 3-5 років – 45,9 %, понад п'ять років – 42,7 %; у вугільній промисловості - особи, які перебували на посаді від 2 до 5 років – 48,5 %, від 5 до 10 років – 30,3 %, більше 10 років – 21,2 %. У середньому засуджені особи, що перебували на посаді до 6 років і добре знали свої функціональні обов'язки.

Особливістю кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють злочини у нафтогазовому комплексі України є те, що у 78,2 % випадках особи мали абсолютно позитивну характеристику, а 76% були одруженими; у електроенергетиці – особи, які вчиняють злочинні посягання на об'єкти електроенергетики, більше ніж у 70 % випадків мають родину, багато хто з таких правопорушників мають неповнолітніх дітей; у вугільній - серед засуджених чоловіків переважали одружені особи - 54,5 %. Серед жінок також переважали одружені – 24,2 %. Таким чином, більшість осіб, які були притягнуті до кримінальної відповідальності, були одружені (78,7 %).

Зазначено, що лише 9,4% злочинців перебували у стані алкогольного сп'яніння. Саме бажання змінити своє матеріальне становище на краще навіть злочинним шляхом було свідомим.

У підрозділі 2.3 *«Особливості детермінації злочинності у сфері паливно-енергетичного комплексу України»* обґрунтовано важливість детермінантів, що сприяють вчиненню злочинів у паливно-енергетичній сфері. Відстоюється думка, що на розповсюдження злочинності у сфері ПЕК негативно впливає несприятлива соціально-економічна ситуація у державі, яка спричинена економічною та фінансовою кризою, що супроводжується спадом виробництва, банкрутством підприємств, зниженням рівня матеріального забезпечення більшості населення, збільшення безробіття, поширеність корупції, зменшення можливостей для достатньо легального заробітку, соціально-майнові контрасти, поширення випадків, коли високий життєвий рівень досягається шляхом порушення законів та інших нормативних актів, недоліки в діяльності правоохоронної системи.

За результатами анкетування працівників правоохоронних органів згруповано детермінанти, які впливають на вчинення злочинних посягань у сфері ПЕК:

- економічні, які становлять найбільший відсоток усіх причин вчинення злочинів у сфері ПЕК (52,92%). Вони є визначальними, оскільки найбільше обумовлюють злочинну поведінку окремої особи та формують криміногенну ситуацію в суспільстві загалом. До криміногенних економічних детермінантів, які впливають на рівень та характер злочинності в державі, належить тіньова економіка, нерациональна приватизація, відсутність джерел інвестицій тощо.

Встановлено, що врізання до магістральних та промислових трубопроводів здійснюється з метою викрадення вуглеводнів з подальшою їх переробкою та реалізацією через тіньовий сектор. Основним замовником, споживачем та переробником викрадених вуглеводнів є нелегальні міні-заводи та пункти переробки. Крім того, існує велика кількість підпільних майстерень по виробництву документів суворої звітності, що призводить до того, що кожен бажаючий може їх придбати за готівку.

Зазначено, що більшість підприємств вугільної галузі залишаються збитковими. Основними злочинами у даній галузі є різноманітні тіньові схеми розрахунків за видобуте вугілля, а також корупційні діяння керівними та службовими особами шахт. В основному, зловживання стосуються дотаційних коштів. Існують недоліки у державній підтримці вугільних підприємств. Шахти закриваються, що призводить до незаконного видобування вугілля у «копанках». До того ж використовуються злочинні схеми для вивезення незаконно видобутого в цих «копанках» вугілля на підставі підроблених супровідних документів. Окрім підроблення документів використовуються підставні фірми.

Звернено увагу також на негативні тенденції і у галузі електроенергетики. Процеси, пов'язані з приватизацією у цій галузі досягли загрозливих масштабів, створили умови для тінізації.

- політико-правові (22,57%). До найбільш значущих криміногенних політико-правових факторів злочинних посягань у сфері ПЕК належать: політична нестабільність, корумпованість; наявність певних прогалів і протиріч в кримінальному законодавстві в частині, яка належить до регулювання і охорони енергетичних відносин; низький рівень участі населення у боротьбі зі злочинністю у сфері ПЕК; відсутність розвинутих інститутів політичної відповідальності посадових осіб, які вчинили злочини у сфері ПЕК.

- соціальні (13,23%). Серед факторів, які детермінують злочинність у сфері ПЕК є як негативні соціальні явища, такі як алкоголізм, пияцтво, так і явища позитивного характеру – міграція та урбанізація населення. Це призводить до відносної бідності та безробіття. Ці явища дуже часто напряду пов'язані зі злочинністю, її причинами та умовами.

- організаційно-управлінська група факторів (7%). Виявлено недоліки у функціонуванні всього механізму державного управління економічними процесами в державі. Найбільший негативний вплив на негативні процеси, що пронизують організаційно-управлінську діяльність державних органів у сфері ПЕК має корупція, недоліки у діяльності державних органів, установ, громадських організацій щодо відтворення та забезпечення належної охорони та захисту об'єктів ПЕК, недоліки у

роботі державних органів, установ щодо контролю за дотриманням вимог енергетичної безпеки.

- технологічні (4,28%). Основна маса вказаних факторів стосується системи обліку і реєстрації розроблених, видобутих та розподілених між юридичними особами та населенням вуглеводнів.

Набули поширення різноманітні схеми розкрадання вуглеводнів. Відсутність системи належного обліку видобутих вуглеводнів на підприємствах НАК «Нафтогаз України», який би забезпечував облік сировини від її підняття з родовища до закачування у магістральні продуктопроводи надає можливість незаконного втручання працівників цих підприємств у роботу облікових пристроїв (лічильників) з метою корегування їх показань.

Визначено, що основним чинником кримінальної вразливості нафтопродуктів є їх незабезпеченість технічною і фізичною охороною.

Проаналізувавши матеріали та практику правоохоронних органів зроблено висновок, що головним недоліком кримінальної вразливості нафтопродуктів, являється недостатньо якісна охорона трубопроводів великої протяжності, вільний доступ до спеціального обладнання з експлуатації та ремонту труб, значна віддаленість трубопроводів від населених пунктів, значна кількість підпільних нафтопереробних заводів, що реалізують паливно-мастильні матеріали без належних на те документів, створюють криміногенну ситуацію, що породжує остаточний намір вчинити викрадення вуглеводнів з трубопроводів підприємств нафтогазового комплексу України для свого швидкого та незаконного збагачення.

Розділ 3 «Основні заходи запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Заходи загальносоціального запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України» визначено, що загальносоціальне запобігання злочинності у паливно-енергетичному комплексі України містить у собі сукупність заходів щодо обмеження, нейтралізації або усунення дії детермінантів злочинності, що вчиняються у паливно-енергетичному комплексі.

Зазначено, що досить важливим при дослідженні загальносоціального запобігання злочинам у паливно-енергетичному комплексі України є конкретизування питання щодо визначення кола суб'єктів даного виду попереджувальної діяльності, класифікації та подальшої характеристики їх діяльності. Визначено, що до суб'єктів загальносоціального запобігання злочинам відносяться органи державної влади та управління, органи місцевого самоврядування тощо.

Наголошено, що серед загальносоціальних заходів, спрямованих на запобігання злочинам у сфері ПЕК, виділяють: вдосконалення нормативно-правової бази, приведення її у відповідність до законодавства ЄС; управління діями, координація та взаємодія як державними так і недержавними суб'єктами запобігання злочинності у ПЕК; посилення контролю з боку Міністерства енергетики та вугільної промисловості України за підпорядкованими підприємствами та постійного звітування перед Урядом; впровадження обґрунтованих комплексних програм загальносоціального запобігання та контроль за результатами їх виконання.

Зроблено висновок, що Загальнодержавна програма запобігання та протидії злочинності в Україні має стати головною стратегією органів державної влади щодо недопущення розвитку кримінальної активності. В основу її повинно бути покладене комплексне опрацювання кримінологічної інформації про стан, тенденції, динаміку злочинності, науково обґрунтовані стратегічні та тактичні заходи антикримінального впливу.

У підрозділі 3.2 «Заходи спеціально-кримінологічного запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України» виділено коло спеціальних суб'єктів запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України, до яких віднесено органи національної поліції, органи служби безпеки, органи прокуратури, суду, органи державної фіскальної служби, органи державної фінансової інспекції та інші органи, які здійснюють правоохоронні функції.

Зазначено, що з метою покращення спеціально-кримінологічного запобігання в ПЕК України слід: розробити та ввести в дію Положення про взаємодію правоохоронних, правозастосовних та спеціальних уповноважених державних органів України щодо запобігання злочинності у сфері ПЕК України; забезпечити патрулювання та охорону не тільки у важкодоступних місцях об'єктів ПЕК, а й на всіх підприємствах ПЕК; залучення засобів масової інформації та громадськості для забезпечення законності під час розслідування вказаних злочинів; впровадити залучення агентів на підприємствах ПЕК шляхом вдосконалення системи телефонного і радіозв'язку для оперативного інформування правоохоронних органів; активізувати роботу з припинення діяльності відомих правоохоронним органам організованих злочинних груп та притягнення їх до кримінальної відповідальності; запобігати встановлення контролю кримінальними угрупованнями у сфері ПЕК в державі.

ВИСНОВКИ

За предметом дослідження, згідно з визначеними науковими задачами, в дисертації із розглянутих проблем обґрунтовуються і висвітлені такі основні положення, висновки й рекомендації, спрямовані на досягнення поставленої мети.

1. Загальний огляд стану наукової розробленості проблеми запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України засвідчує незначний спектр проведених досліджень у цій сфері за різними галузевими спеціальностями. Переважна більшість наукових робіт з цієї проблематики присвячені протидії економічній злочинності в цілому. Незважаючи на певну кількість публікацій та наукових доробок, а також відсутність цілісних кримінологічних знань стосовно проблеми запобігання злочинам, які вчиняються у сфері ПЕК України, вона залишається актуальною як для наукової спільноти, так і для суспільства загалом.

2. Встановлено, що паливно-енергетична сфера є структурним елементом національної економіки, тому й злочини, що тут вчиняються, носять економічну спрямованість та належать до класу злочинності у сфері економіки. Таке розуміння дозволяє виокремити таке поняття як злочинність у паливно-енергетичному комплексі. Істотною ознакою злочинності у паливно-енергетичному комплексі є

спричинення шкоди економічним інтересам держави та іншим суб'єктам енергетичних відносин.

Акцентовано увагу на тому, що аналіз елементів кримінологічної характеристики злочинів, вчинених у паливно-енергетичній сфері України, дозволяє виокремити найбільш типові значимі ознаки предмета посягання, яким є викрадення майна та обладнання підприємств ПЕК; посягання, пов'язані із фінансово-господарською діяльністю у паливно-енергетичній сфері; посягання, пов'язані з державним управлінням у паливно-енергетичній сфері. Обґрунтовано, що зважаючи на функціональні ознаки ПЕК та об'єкти злочинного посягання, усі злочини, що вчиняються у ПЕК України, необхідно поділити на 5 груп: злочини проти власності; злочини у сфері господарської діяльності; злочини проти довкілля; злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту; злочини у сфері службової діяльності.

3. На основі проведеного кримінологічного аналізу базових нормативно-правових актів у сфері паливно-енергетичного комплексу України визначено основні недоліки правового регулювання паливно-енергетичного комплексу та встановлено, що законодавство у сфері ПЕК потребує прийняття рамкового закону, який встановлював би основні засади та підходи до регулювання відносин в електроенергетичному, нафтогазовому та вугільно-промисловому комплексах.

4. Обґрунтовано наступні характеристики та тенденції злочинності у сфері ПЕК: високий рівень латентності; переважаюча корислива спрямованість злочинності; вчинення злочинів у групі; сезонний характер (значне підвищення злочинності у зимовий період); урбанізація злочинності; симбіоз економічних та організованих форм злочинності, залучення юридичних осіб; різномірівнева корупція як злочин і спосіб досягнення злочинної мети.

Встановлено географію злочинності, яка показала, що найбільш ураженими злочинністю є Дніпропетровський, Донбаський, Південний, Північний та Центральний регіони країни (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Сумська та Харківська області) що, здебільшого, пов'язано з концентрацією відповідних об'єктів та акумуляцією в цих адміністративно-територіальних одиницях підприємств, установ та організацій паливно-енергетичного комплексу. Найменша кількість подібних злочинів реєструється у Вінницькій, Волинській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській та Тернопільській областях. Визначено, що злочини у сфері ПЕК вчиняються здебільшого у зимовий період (22%), найменша кількість припадає на осінній період (8,6%).

5. За результатами вивчення емпіричного матеріалу встановлено, що особа злочинця, який вчиняє злочинні посягання у сфері паливно-енергетичного комплексу України, характеризується наступними ознаками: чоловіки віком від 30-49 років, стаж роботи яких від двох до п'яти років, які мали середню освіту, що становить близько (49%). Встановлена тенденція до збільшення кількості винних осіб з вищою освітою, а також підлітками.

Доведено, що злочини в сфері ПЕК, в основному, вчиняються організованими злочинними групами, кількісний і якісний склад яких напряму залежить від виду злочинів. Більшість організованих злочинних угруповань у сфері ПЕК складаються у середньому з 3-5 чоловік (більше 65 %). Визначено, що суб'єктами вчинення

злочинів економічної спрямованості у паливно- енергетичній сфері є: службові особи, які виконують організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції; матеріально відповідальні особи; особи, які мають доступ через виконання трудових обов'язків до предмета посягання; інші особи, чий злочинні дії направлені проти господарської діяльності в паливно-енергетичній сфері.

6. Обґрунтовано, що із загального обсягу детермінантів доцільно виділяти ті чинники, які найбільш впливають на рівень злочинності у сфері ПЕК України: детермінанти економічного характеру (52,92%), політико-правового (22,57%), соціального (13,23%), організаційно-управлінського (7%), технологічного (4,28%). Розглянуті групи детермінантів сприяють вчиненню злочинних посягань у сфері ПЕК, а тому для запобігання таким посяганням необхідний вплив саме на ці сфери суспільного життя.

7. Запропоновано доповнити розділ XI «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту» Кримінального кодексу України статтями 292-1 «Виготовлення засобів проникнення та викрадення з нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів» частину першу викласти в такій редакції: «Виготовлення засобів проникнення з метою незаконного під'єднання до нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів», караються штрафом від ста до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк; частину другу викласти в наступній редакції «Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб» караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до восьми років та 292-2 «Незаконне заволодіння паливними ресурсами нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів» частину першу викласти в наступній редакції: «Незаконне заволодіння паливними ресурсами шляхом під'єднання засобів проникнення до нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів»; караються штрафом від ста до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк; частину третю викласти у наступній редакції: «Ті самі дії, якщо вони спричинили збитки у особливо великих розмірах» караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

8. Визначено заходи загальносоціального запобігання злочинності в ПЕК та надано додаткові аргументи на користь необхідності розроблення, затвердження та реалізації Загальнодержавної програми запобігання та протидії злочинності в Україні.

Для покращення спеціально-кримінологічного запобігання злочинності в ПЕК України: запропоновано розробити та ввести в дію Положення про взаємодію правоохоронних, правозастосовних та спеціальних уповноважених державних органів України щодо запобігання злочинності у сфері ПЕК України; зроблено висновок щодо проведення спільних перевірок та виїздів, проведення міжвідомчих нарад та науково-практичних семінарів з розробленням і втіленням в життя конкретних заходів; акцентовано увагу на взаємному обміні інформацією; проведенні спільних заходів щодо розкриття злочинів у ПЕК. Крім того,

правоохоронні органи повинні координувати зусилля під час проведення профілактичних заходів та самостійно розроблювати схеми такої взаємодії у процесі реалізації заходів запобігання злочинам на об'єктах паливно-енергетичного комплексу України.

Зроблено висновок, що перелік заходів спеціально-кримінологічного запобігання злочинам у сфері ПЕК не є вичерпним, тому що в кожному регіоні та на кожному окремому підприємстві існують різноманітні причини й умови, які сприяють вчиненню досліджуваним злочинам.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Фінчук В.В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України // Збірник наукових праць «Держава і право». Юридичні і політичні науки. 2012. Спецвипуск. С. 345–349.
2. Фінчук В.В. Кримінологічна характеристика осіб, винних у вчиненні злочинів у паливно-енергетичному комплексі України // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. Випуск 3. С. 363–370.
3. Фінчук В.В. Рівень та структура злочинності у сфері паливно-енергетичного комплексу України // Збірник наукових праць «Держава і право». Юридичні і політичні науки. 2014. Спецвипуск. С. 346–352.
4. Фінчук В.В. Правове забезпечення запобіжної діяльності органів прокуратури у сфері паливно-енергетичного комплексу України // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. 2015. Випуск 2(І). С. 208–213.
5. Фінчук В.В. Соціальний захист працівників паливно-енергетичного комплексу України та його вплив на мотивацію вчинення злочинів // Scientific Journal, Virtus. 2015. ISSN 2410-4388. С. 178–181.
6. Фінчук В.В. Організована злочинна діяльність у паливно-енергетичному комплексі України // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2016. Випуск 20. С.140–142.
7. Фінчук В.В. Соціальне підґрунтя злочинності у сфері ПЕК України // Юридична наука та практика у третьому тисячолітті: матеріали міжнародної наукової конференції (Словацька республіка, Кошице, 27-28 лютого 2015 р.). Кошице. Університет Павла Йозефа Шафаріка в Кошице. 2015. С. 164–167.
8. Фінчук В.В. Запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України: тези доповідей III Міжнародного форуму студентів, аспірантів і молодих учених/ред. кол.: М.В.Поляков (голова) та ін. (м. Дніпропетровськ, 23-24 квітня 2015 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. 2015. С.136–138.
9. Фінчук В.В. Географія злочинності у сфері ПЕК України (окремі аспекти нафтогазової галузі) // Гуманітарний та інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих учених: матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених у 3 частинах (м. Одеса, 24 квітня 2015 р.). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет. 2015.

Частина I. С. 154–157.

10. Фінчук В.В. Географія злочинності у сфері ПЕК України (окремі аспекти сфери електроенергетики) // Сучасний вимір держави і права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції у 2-х частинах. (м. Львів, 22-23 травня 2015 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив». 2015. Ч.2. С. 89–91.

11. Фінчук В.В. Чинники криміногенності у паливно-енергетичному комплексі України та їх запобігання. Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у законотворчій та правозастосовній діяльності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Харків, 8-9 жовтня 2015 р.). Харків: Право, 2015. С. 452–455.

АНОТАЦІЯ

Фінчук В.В. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2017.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню кримінологічної характеристики та виробленню прогресивних заходів із запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України. Проведено аналіз стану наукової розробленості проблеми запобігання злочинам у сфері паливно-енергетичного комплексу України. Визначено поняття злочинності у паливно-енергетичному комплексі як об'єкта кримінологічного дослідження. Аналіз елементів кримінологічної характеристики злочинів, вчинених у паливно-енергетичній сфері України дозволив виокремити найбільш типові значимі ознаки предмета посягання, яким є викрадення майна та обладнання підприємств ПЕК; посягання, пов'язані із фінансово-господарською діяльністю у паливно-енергетичній сфері; посягання, пов'язані з державним управлінням у паливно-енергетичній сфері.

Проведено кримінологічний аналіз базових нормативно-правових актів у сфері паливно-енергетичного комплексу України, визначено основні недоліки правового регулювання паливно-енергетичного комплексу України.

Досліджено кількісно-якісні показники, особу злочинця, детермінанти такої злочинності, запропоновано низку заходів запобігання даним злочинам на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях.

Ключові слова: кримінологічна характеристика, злочини у сфері паливно-енергетичного комплексу України, особа злочинця, детермінація, запобігання, протидія.

АННОТАЦИЯ

Финчук В.В. Криминологическая характеристика и предотвращение преступлений в сфере топливно-энергетического комплекса Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 - уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Университет государственной фискальной службы Украины, Ирпень, 2017.

Диссертационное исследование посвящено комплексному изучению криминологической характеристики и выработке прогрессивных мероприятий по предупреждению преступлений в сфере топливно-энергетического комплекса Украины.

Общий обзор состояния научной разработанности проблемы предупреждения преступлений в сфере топливно-энергетического комплекса Украины показал незначительный спектр проводимых исследований в этой сфере по разным отраслевыми специальностям.

Определено, что ТЭК - технологически сложная, территориально разветвленная система по добыче, производству и транспортировке топливно-энергетических ресурсов, объединяющий мощную энергетическую отрасль.

Исследован топливно-энергетический комплекс, который является структурным элементом национальной экономической системы и установлено, что преступления, совершаемые в этой сфере, носят экономическую направленность и принадлежат к классу преступности в сфере экономики.

Отмечено, что топливно-энергетический комплекс играет важнейшую роль в экономическом развитии государства и общественной жизни в целом. Приобретение Украиной независимости и стремление к рыночной экономике привели разгосударствления ТЭК, в результате чего предприятия, учреждения и организации топливно-энергетической сферы оказались в руках криминально-олигархических кланов и стали объектом преступных посягательств. Поэтому хищения товарно-материальных ценностей предприятий ТЭК; демонтаж оборудования объектов ТЭК, в том числе и работающих с целью сбыта черных и цветных металлов; добыча полезных ископаемых, таких как нефть, природный газ, каменный уголь; построение сети сбыта незаконно добытой продукции с последующей легализацией доходов; злоупотребления должностных лиц; контрабанда энергоресурсов и много других преступлений причинили непомерный вред топливно-энергетической сфере Украины. Высокий уровень латентности преступлений экономической направленности в данной сфере еще больше усложнил процесс становления прозрачного и эффективного рынка энергоресурсов.

В ходе исследования установлено, что все преступления, совершаемые в ТЭК Украины, разделено на 4 группы: преступления против собственности; преступления в сфере хозяйственной деятельности; преступления в сфере служебной деятельности; преступления против окружающей среды.

В работе определено понятие преступности в топливно-энергетическом комплексе как объекта криминологического исследования и методология ее изучения.

Анализ элементов криминологической характеристики преступлений, совершенных в топливно-энергетической сфере Украины разрешил выделить наиболее типичные значимые признаки предмета посягательства, которым является похищение имущества и оборудования предприятий ТЭК; посягательства, связанные с финансово-хозяйственной деятельностью в топливно-энергетической сфере; посягательства, связанные с государственным управлением в топливно-энергетической сфере.

Проведен криминологический анализ базовых нормативно-правовых актов в сфере топливно-энергетического комплекса Украины, определены основные недостатки правового регулирования ТЭК и установлено, что на сегодня правовое регулирование ТЭК имеет несистемный характер и характеризуется отсутствием рамочного закона, который устанавливал бы основные принципы и подходы к регулированию отношений в электроэнергетическом, ядерно-промышленном, угольно-промышленном и нефтегазовом комплексах.

Исследовано и проанализировано количественно-качественные показатели преступности в сфере ТЭК, а именно: уровень, структура, динамика и география преступности.

Обосновано следующие характеристики и тенденции преступности в сфере ТЭК: высокий уровень латентности; преобладающая корыстная направленность преступности; совершение преступлений в группе; сезонный характер (значительное повышение преступности в зимний период); урбанизация преступности; симбиоз экономических и организованных форм преступности, привлечение юридических лиц; разноуровневая коррупция как преступление и способ достижения преступной цели.

Установлено географию преступности, которая показала, что наиболее пораженными преступностью есть Днепропетровская, Донецкая, Запорожская, Кировоградская, Луганская, Полтавская, Сумская и Харьковская области что, в основном, связано с концентрацией соответствующих объектов и аккумуляцией в этих административно-территориальных единицах предприятий, учреждений и организаций топливно-энергетического комплекса. Наименьшее количество подобных преступлений регистрируется в Винницкой, Волынской, Ивано-Франковской, Львовской, Ровенской и Тернопольской областях.

Выделено личность преступника, совершающего преступления в сфере топливно-энергетического комплекса Украины. Определены группы криминологически значимых признаков, характерных для лиц, осужденных по указанным преступлениям: социально-демографические, социально-ролевые, морально-психологические и уголовно-правовые.

Обосновано, что из общего объема детерминант выделено те факторы, которые наиболее влияют на уровень преступности в сфере ТЭК Украины: детерминанты экономического характера (52,92%), политико-правового (22,57%), социального (13,23%), организационно-управленческого (7%), технологического (4,28%). Рассмотрены группы детерминант, которые способствуют совершению

преступных посягательств в сфере ТЭК, а потому для предотвращения таких посягательств необходимое воздействие именно на эти сферы общественной жизни.

Предложен ряд мер предупреждения преступлений в ТЭК на общесоциальном и специально-криминологическом уровнях.

Ключевые слова: криминологическая характеристика, преступления в сфере топливно-энергетического комплекса Украины, личность преступника, детерминация, предотвращение, противодействие.

SUMMARY

Finchuk V.V. Criminological characteristics and prevention of crime in the fuel and energy complex of Ukraine. – *Manuscript.*

The dissertation for obtaining the degree of Candidate of Law Sciences, Specialty 12.00.08 - Criminal Law and Criminology; Criminal and Executive Law. – University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, 2017.

The dissertation is devoted to the comprehensive study of criminological characteristics and the development of progressive measures to prevent crimes in the sphere of fuel and energy complex of Ukraine. The analysis of the state of scientific development of the problem of preventing crimes in the sphere of fuel and energy complex of Ukraine is conducted. The concept of crime in the fuel and energy complex as an object of criminological research is defined. The analysis of the elements of the criminological characteristics of crimes committed in the fuel and energy sector of Ukraine made it possible to distinguish the most typical of the most significant signs of the object of the attack, which is the theft of property and equipment of the fuel and energy enterprises; encroachments related to financial and economic activity in the fuel and energy sector; encroachments related to the state administration in the fuel and energy sector.

The criminological analysis of basic normative legal acts in the sphere of the fuel and energy complex of Ukraine is carried out, the main shortcomings of the legal regulation of the fuel and energy complex of Ukraine are identified.

The quantitative and qualitative indicators, the identity of the offender, determinants of such crime were investigated, a number of measures to prevent these crimes were proposed at the general social and special-criminological levels.

Key words: the criminological characteristic, crimes in sphere of a fuel and energy complex of Ukraine, the person of the criminal, determination, prevention, counteraction.

Підписано до друку 24.11.2017 р. Формат 60×84/16.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим.

Замов. № _____

Видрукувано в Університеті державної фіскальної служби України.
08201, Київської обл., м. Ірпінь, вул. Університетська, 31